

Стратегія відновлення прибудинкових територій «Зелений двір»

1. ВСТУП

Одними з пріоритетних напрямів Тернопільської міської ради в рамках її екологічної діяльності є формування безперервної зеленої стільникової системи та унеможливлення виникнення візуального забруднення території.

Практика ведення зеленого господарства міста показує, що несприятливі умови урбанізованого середовища призводять до передчасного старіння насаджень і зниження їх життєздатності та, як наслідок – до видалення значної кількості сухостійних, аварійних і таких, що досягли своєї вікової межі, дерев.

Можна виділити такі основні фактори, що створюють негативний вплив на стан міських насаджень:

- екологічні умови міста;
- порушення технології посадки і відсутність подальшого догляду;
- незадовільний стан ґрунту;
- пошкодження шкідниками і хворобами;
- випадкові фактори (вандалізм, механічні пошкодження).

Під впливом згаданих компонентів у зелених насаджень знижується життєздатність і втрачається естетична та санітарно-гігієнічна функції.

Дерева у місті схильні до сильних стресів, тому у них знижена фотосинтезуюча активність, вони мають більш проріджену крону, дрібніше листя, вкорочені пагони, а також більш чутливі до уражень хворобами, що видно на прикладі вуличних насаджень (каштан кінський на житлових масивах «Дружба», «Центр»).

Щорічно за результатами роботи комісії з оцінки стану та вартості зелених насаджень надаються дозвільні документи на видалення орієнтовно 1000 аварійних (сухостійних, фаутих та таких, які досягли вікової межі) дерев на території Тернопільської міської територіальної громади (у т. ч. близько 300-400 дерев на прибудинкових територіях). Після видалення дерев залишаються пеньки, які створюють візуальне забруднення території, і що найважливіше – зменшують потенційну площу для озеленення (так, один пеньок займає площу близько 3 м², отже в рік ця цифра зростає орієнтовно до 3000 м²). Тому, ліквідація пеньків шляхом їх корчування є необхідною передумовою для запровадження «зеленого відновлення» урбоєкосистеми міста.

Сучасний Тернопіль – великий соціальний організм, що включає комплекс еколого-економічних, географічних, архітектурно-будівельних, культурно-побутових особливостей.

Із врахуванням таких особливостей та з огляду на соціальну діяльність, зелені насадження розглядаються як елемент архітектурно-просторової композиції забудови та благоустрою.

Кожен із об'єктів благоустрою міста потребує озеленення, процес виконання якого можна розглядати як комплекс робіт із висадження, використання, охорони та відтворення об'єктів рослинного світу з метою забезпечення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля. Озеленення є однією з тих природно-соціальних умов, які забезпечують формування об'єкта, як невід'ємного елемента природної екосистеми.

Особливий вплив вищеперелічених факторів спостерігається на прибудинкових територіях, адже завдяки головній функції насаджень – ефективному тіне-, пило- і шумозахисту забезпечуються комфортні умови проживання мешканців. Окрім того, насадження прибудинкових територій виконують додаткову функцію прихистку птахів, що сприяє суттєвому зменшенню популяцій шкідників (кліщі, комарі та ін.).

Важливо зазначити, що відповідно до Концепції комплексного озеленення м. Тернополя (затверджена рішенням міської ради від 31.10.2013 №6/38/11) на території громади у рамках двомісячників благоустрою щорічно організовуються заходи із озеленення з метою збільшення площі озелених територій, урізноманітнення видового складу існуючих насаджень, формування високодекоративних, стійких до несприятливих умов навколишнього природного середовища особин. Головна ідея таких заходів – відновлення насаджень, окремі види яких поступово зникають внаслідок негативного впливу глобального потепління та антропогенного навантаження.

Впродовж 2015-2023рр. на території Тернопільської міської територіальної громади загалом висаджено близько 9200 дерев та 3700 чагарників.

На сьогодні загальна площа зелених насаджень в межах міста Тернополя потребує корегування і уточнення. Відповідно до даних проектної документації «м. Тернопіль. Схема озеленення міста», розробленої фахівцями Українського державного науково-дослідного інституту проектування міст «Діпромісто» імені Ю.М. Білоконя та затвердженої рішенням виконавчого комітету міської ради від 30.05.2018 №427, площа зелених насаджень у Тернополі складає 999,73 га, з яких 577,18 га – орієнтовна площа зелених насаджень загального користування, 418 га – зелених насаджень обмеженого користування (насадження на територіях громадських і житлових будинків, шкіл, дитячих установ, вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, профтехучилищ, закладів охорони здоров'я, промислових підприємств і складських зон, санаторіїв, культурно-освітніх і спортивно-оздоровчих установ та інші), без врахування територій озеленення спеціального призначення. Згідно із розрахунками даного інституту, площа насаджень з урахуванням кількості населення у Тернополі (станом на 2018 рік),

на одного мешканця становить 26,5м² (а це на 55,9 % перевищує норматив – 17м²).

Таким чином, Стратегія розвитку прибудинкових територій «Зелений двір» визначає основні засади діяльності міської ради у галузі управління об'єктами озеленення прибудинкових територій міста, формування зелених насаджень та флористичне оформлення територій, тобто пріоритетні напрямки системи озеленення прибудинкових територій будинків, спрямовані на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності його мешканців.

2. МЕТА СТРАТЕГІЇ

Основною метою Стратегії є забезпечення комфортних умов проживання мешканців багатоквартирних житлових будинків шляхом створення та формування високодекоративних, стійких до несприятливих умов навколишнього природного середовища насаджень прибудинкових територій, збалансованого розвитку міської зеленої зони та виконання нею екологічних, соціально-економічних та урбаністично-планувальних функцій.

В основу Стратегії покладено наступні принципи:

- аналіз існуючого озеленення прибудинкових територій, його особливостей та орієнтовний облік насаджень;
- поєднання безперервного каркасу природних територій та системи озеленених штучностворених ландшафтів;
- диференційований підхід до видів і режимів озеленення територій із врахуванням містобудівних умов;
- досягнення соціально гарантованого мінімуму забезпечення населення місцями відпочинку як за площею озеленених територій, так і за їх доступністю;
- перехід від кількісних показників до сталого підвищення якості ландшафтної організації озеленених територій.

3. ЗАВДАННЯ СТРАТЕГІЇ

- Забезпечення оптимального озеленення прибудинкових територій міста, у тому числі на умовах співфінансування, при досягненні максимальної економії бюджетних коштів.
- Створення системи зелених насаджень у житлових мікрорайонах, більш стійких до умов міського середовища.
- Досягнення рівня збалансованості в системі природно-економічного розвитку.
- Збереження, підсилення та систематичне відтворення біологічного і ландшафтного різноманіття.
- Формування безперервної зеленої стільникової системи міста як невід'ємної складової єдиної регіональної екологічної мережі.
- Покращення зовнішньої привабливості житлових мікрорайонів.

- Зниження рівня атмосферного та шумового забруднення.
- Забезпечення виконання існуючими насадженнями на прибудинкових територіях властивих їм завдань та функцій в умовах урбогенного середовища.

4. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

- Врахування екологічних факторів (біотичних, абіотичних, антропогенних) при озелененні прибудинкових територій.
- Впровадження нових технологій озеленення.
- Проведення реконструкції існуючих зелених насаджень прибудинкових територій на основі їх функціонального зонування.
- Формування повноцінного життєвого середовища із врахуванням фактору візуального забруднення.
- Покращення санітарно-гігієнічного стану прибудинкових територій міста, створення безпечних умов для життя та здоров'я мешканців.
- Використання об'єктів зеленого господарства відповідно до функціонального призначення з метою забезпечення сприятливих умов життєдіяльності населення міста.
- Оптимізація структури локальних насаджень.

При проектуванні зелених насаджень повинні бути враховані техногенні та рекреаційні навантаження на ту чи іншу прибудинкову територію. Враховуючи вплив різних антропогенних факторів, потрібно здійснювати вибір порід дерев, максимально адаптованих до існуючих умов.

5. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ ЖИТЛОВИХ МАСИВІВ

Насадження житлових масивів є найпоширенішим типом насаджень обмеженого користування, оскільки житло не може вважатися комфортним, якщо оточення будівлі відповідно не озеленене. На сьогоднішній день озеленення житлових районів планується як одне ціле архітектурно-планувального комплексу.

Площа насаджень обмеженого користування повинна бути оптимальною до кількості населення у даному житловому мікрорайоні (масиви «Дружба», «Центр», «Новий Світ», «Східний», «Канада», «БАМ», «Аляска»), враховуючи усі види насаджень даної території.

Виходячи із структури зонування житлового району, до насаджень обмеженого користування належать прибудинкові смуги і насадження навколо господарських майданчиків (сміттєзбиральних, бойлерних, для висушування білизни тощо), які відіграють важливу санітарно-гігієнічну роль, ізолюючи житло від проїздів, пішохідних шляхів і господарських будівель. Це своєрідні зелені коридори, які об'єднують в одне ціле двори-сади, насадження шкіл і

дошкільних установ, об'єктів культурно-побутового, рекреаційного і комунального призначення. Тому достатній рівень озеленення прибудинкових територій є важливою сполучною ланкою підсилення усіх складових елементів зеленого коридору.

Комплекс існуючих умов урбанізованої системи (інженерні мережі, фундаменти, підпірні стінки тощо) подекуди не дозволяє забезпечити висадження дерев. У таких випадках альтернативою є влаштування газонного покриття, що є невід'ємним елементом більшості об'єктів ландшафтної архітектури.

До корисних властивостей газону відносять:

- поглинання з атмосфери пилу, вуглекислого газу і вироблення великої кількості кисню;
- зменшення шуму і пом'якшення сонячного світла;
- зниження температури і підвищення вологості;
- зменшення ерозії ґрунту від вітру і води.

Важливим кроком збереження озеленення є запровадження на території Тернополя мережі відповідно облаштованих екопарковок на газонах. Вони вигідні як з екологічної, так і з економічної точки зору, адже кожен автомобіль, припаркований на озелененій території, знищує близько 5 м² трав'яного покриву, вартість реставрації якого досить істотна. При цьому повністю газон відновлюється лише через 2-5 років.

Екологічні парковки – реальна можливість, в першу чергу, зберегти естетичний вигляд дворів житлових будинків, де кількість транспорту неухильно зростає.

Абсолютна екологічна безпека при високій функціональності роблять екопаркінг ідеальним рішенням в контексті сучасного благоустрою Тернополя. Як показує практика, зелена парковка не менш практична, ніж класичний асфальт, але при цьому вона вигідно відрізняється від сірого бетону естетичним зовнішнім виглядом і, звичайно, здатністю значно розширити територію урбаністичного озеленення.

Вимоги до насаджень обмеженого користування:

- недопущення перевищення нормативного показника озеленення об'єктів;
- надання переваги аборигенним породам насаджень та декоративним красивоквітучим з високим коефіцієнтом адаптивності;
- використання саджанців низькорослих порід;
- максимальне застосування газонного покриття;
- поєднання хвойних та листяних порід з метою створення шумоізоляційного бар'єру;
- недопущення висадження фруктових-ягідних порід;

- гармонійне поєднання форми та кольорової гамми насаджень із врахуванням сезонної зміни забарвлення.

Необхідним є врахування об'єктів міської інфраструктури Тернополя (заклади торгівлі, освіти, культури, охорони здоров'я тощо), оскільки їх наявність зумовлює локально-фрагментальне скупчення населення у цих районах (наприклад, будівництво торгово-розважального комплексу у житловому мікрорайоні призводить до систематичної міграції та збільшення концентрації мешканців інших мікрорайонів та населених пунктів в межах даного об'єкта).

Слід виділити наступні принципи формування системи заходів з озеленення міських територій:

– створення для кожного житлового будинку або групи будинків власного дворового простору;

– формування безперервної зеленої стільникової системи прибудинкових територій окремого житлового мікрорайону;

– комбінування видів озеленення із врахуванням існуючої забудови та недопущення зниження нормативних показників.

Перед плануванням заходів з озеленення необхідно провести повну інвентаризацію прибудинкових територій у відповідності до ДБН 360-92**.

6. КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ

Станом на 2023 рік у місті Тернополі нараховується 1738 багатоквартирних житлових будинків.

Орієнтовна вартість закупівлі п'яти-семирічного саджанця листяного дерева в середньому становить 3700-4700 грн., а хвойного – 5500-6500 грн. Виконання комплексу робіт із висадження та підживлення одного саджанця дерева орієнтовно вартує 500-700 грн.

Орієнтовний показник видалених аварійних (сухостійних, фаутих та таких, які досягли вікової межі) дерев на прибудинкових територіях у рік становить біля 300-400.

Виконання комплексу робіт із ліквідації одного пенька шляхом корчування в залежності від його діаметра та попередніх умов зростання дерева складає в середньому 700-1500 грн.

Відповідно, для реалізації заходів Стратегії відновлення прибудинкових територій «Зелений двір» необхідне щорічне фінансування в сумі біля 3,5 млн. грн.

№ з/п	Вартість посадкового матеріалу (одного саджанця)*, грн.		Вартість робіт з висадження та підживлення одного саджанця*, грн.	Вартість робіт з корчування пнів*, грн.	Кількість видалених дерев на прибудинкових територіях у рік*, шт.
	Листяні породи	Хвойні породи			
1	3700-4700	5500-6500	500-700	700-1500	300-400
Всього (середньозважений показник), грн.				3,5 млн. грн.	

Примітка: * - усереднені показники.

При виборі порід рослин та визначенні місця їх висадження необхідно звертати особливу увагу на існуючі мікрокліматичні умови та використовувати в якості посадкового матеріалу саджанці дерев віком не менше 5-7 років. Висадження саме великорозмірних саджанців забезпечує більший відсоток їх приживлення, створення ефекту завершеності процесу озеленення та мінімізує ймовірність актів вандалізму.

7. МЕТОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ

Дана Стратегія розроблена як один із структурних елементів формування подальших заходів проєкту нової Програми охорони навколишнього природного середовища Тернопільської міської територіальної громади на 2024-2028 роки.

8. РЕЗУЛЬТАТИВНІ ПОКАЗНИКИ СТРАТЕГІЇ

- загальне покращення санітарно-епідеміологічного благополуччя мешканців багатоквартирних будинків;
- збільшення площ прибудинкових зелених зон та розширення їх рекреаційних можливостей;
- забезпечення населення якісними озеленими територіями;
- підвищення нормативних показників озеленення міської території;
- зниження впливу шкідливих екологічних факторів на зелені насадження міста;
- покращення екологічних, естетичних та інших корисних властивостей зелених насаджень;
- збереження та підвищення біологічного й ландшафтного різноманіття.